

НОВЕ СЛОВО КИРИЛА ГАЛАСА В ТЕОРІЇ ОНОМАСІОЛОГІЇ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 25.
УДК 811.161.2(09):81'373.2 "К.Галас"

Статєва Валентина. Нове слово Кирила Галаса в теорії ономасіології; 24 стор.; кількість бібліографічних джерел – 21; мова українська.

Анотація. Стаття аналізує новаторські ідеї відомого українського мовознавця К. Й. Галаса, викладені в посібнику "Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови)" (Ужгород, 1985), у якому обґрунтовано необхідність виділення в мовознавстві нової галузі – назвознавства, а в мові – нової одиниці – назви.

Ключові слова: К. Й. Галас, назва, назвознавство, слово, частина мови, словосполучення, перифраз, лексичне значення, службові слова.

Кирила Йосиповича Галаса (1921–1995) більше знають в Україні та за її межами як авторитетного ономаста – дослідника топонімії Закарпаття. До цієї галузі належать найосновніші праці вченого – кандидатська дисертація "Топоніміка Закарпатської області (назви населених пунктів)" (1961), монографія "Українська топонімія Закарпаття в лінгвістичному аспекті" (Ужгород, 1979), унікальний не тільки в україністиці, а й у славістиці рукописний "Словник українських топонімів Закарпаття" (близько 2 тис. сторінок комп'ютерного тексту), десятки статей.

Проте К. Й. Галас займався не тільки топонімією, палітра його наукових інтересів була досить широкою – від мовознавства до історії (зокрема краєзнавства), культурології, літературознавства. Мовознавчі публікації висвітлюють питання лексикології, етимології, діалектології, культури мови, історії української мови, зокрема й літературної, історії українського мовознавства тощо. Вагома новизна цих праць.

Нове слово сказав К. Й. Галас і в теорії ономасіології, лексикології. 1985 року в Ужгороді вийшла друком книга вченого "Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови)" [2]. Хоча це видання скромно скваліфіковане самим автором як "Методичні розробки на допомогу студентам I–III курсів філологічного факультету при вивченні курсу сучасної української літературної мови" й за обсягом загалом не дуже об'ємне (46 стор.), проте значення цієї праці непересічне, вона відзначається гострою актуальністю, високим ступенем новизни. Думки, висловлені в праці, – це узагальнений плід багаторічних глибоких роздумів ученого над проблемними питаннями ономасіології (лексикології, ономастики, фразеології), морфології, словотвору, які виникали в процесі читання вузівських мовознавчих курсів, спецкурсів та спецсеминарів, при опрацюванні наукової літератури.

Важливо відзначити, що основні висновки щодо цієї проблеми К. Й. Галас оприлюднив на всеукраїнському та міжнародному рівнях ще до появи видання "Назва як мовна одиниця..." в 1985 році: доповідь "Именоведение – составная самостоятельная часть языковедения" була призначена для XIII Міжнародного конгресу з ономастики, який проходив у Кракові 1978 року [3, с. 73]; доповідь "Терміни назва, назвознавство, назвотвір, назвотворення" готувалася для Респуб-

ліканської конференції, що проходила у Львові 1980 року [4, с. 59].

Зупинимось докладніше на новаторських ідеях К. Й. Галаса, висловлених у книзі "Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови)".

Як відомо, для становлення будь-якої нової галузі знання необхідно точно окреслити об'єкт дослідження, основні поняття, що належать до цієї галузі знань, виробити точну термінологію для позначення цих понять та методи й методику дослідження.

Посібник К. Й. Галаса служить утвердженню нової мовознавчої науки – назвознавства, оскільки основну увагу приділяє ключовим теоретичним питанням цієї галузі, таким як: 1) обґрунтування доцільності виділення у мовознавстві поряд з лексикологією нової галузі – назвознавства; 2) статус назвознавства; 3) категоріальні ознаки основної одиниці назвознавства – назви (загальної і власної); 4) межі назв; 5) часові межі назв; 6) спосіб творення і форма буття назви; 7) правопис власних назв.

Питання, підняті К. Й. Галасом, ще й по сьогодні не мають однозначного розв'язання в науці. І досі в мовознавчій науці ще немає єдиного погляду на лінгвальні одиниці типу *Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, кінг Пржевальського, вулиця лейтенанта Шмідта, "Хіба ревуть воли, як ясла повні?"* (назва роману П. Мирного), *складносурядне речення, рівняння з двома невідомими, кулеметна рота, з дня на день, сто двадцять шостий, незважаючи на і под.* Їх називають по-різному – словосполученнями, стійкими словосполученнями, многочленими назвами, номінативними сполученнями, лексикалізованими сполученнями, складеними найменуваннями, ускладненими формами лексики, еквівалентними словам одиницями, словосполученнями з семантикою однакового змісту з частинами мови, фраземами тощо [2, с. 7]. Зазначені одиниці не тотожні ні слову (за своїм складом), ні словосполученню (за своїм значенням), ні фраземі (бо значення цих одиниць випливає зі значення їх окремих компонентів), ні іншим лінгвальним одиницям.

К. Й. Галас пропонує подібні мовні одиниці, що мають многочленну структуру (дво-, три-, чотиричлени), разом з одночленими назвами (словами) об'єднати в одне поняття – назву, залучаючи до назв загальні назви (апеллятиви) та власні назви (оніми). Таким чином, автор праці поряд із відомими вже лінг-

вальними одиницями – словом, словосполученням, фраземою, реченням, надреченнєвим комплексом – виділяє нову мовну одиницю – назву. За К. Й. Галасом, назва – це лінгвальна одиниця, яка не тотожна слову, поняття “назва” ширше за поняття “слово”, оскільки включає як загальні, так і власні назви, що за структурою бувають як одночленні (слова), так і многочленні (дво-, три-, чотиричленні і т. д.) [2, с. 6]. Розділ науки про такі мовні одиниці – назви – вчений пропонує іменувати назвознавством, творення назв вивчатиме назвотвір, сам же процес творення таких одиниць – це назвотворення [2, с. 6–7].

У кількох розділах праці “Назва як мовна одиниця...” обґрунтовуються межі нововиділеної лінгвальної одиниці – назви та статус назвознавства. Зокрема, ці питання складають зміст найбільшого за обсягом розділу “Про статус назвознавства і його основну одиницю” [2, с. 7–35]. Тут чітко, логічно, у полемічному ключі (такий підхід становив одну з яскравих домінант стилю К. Й. Галаса як науковця), з переконливою аргументацією доведено, що назва не тотожна жодній іншій лінгвальній одиниці – ні слову, ні фраземі, ні перифразу, ні словосполученню, ні реченню, ні надреченнєвому комплексу.

К. Й. Галас переконливо обґрунтував доцільність виділення назви як окремої лінгвальної одиниці:

а) виділення окремої лінгвальної одиниці – назви, що має форму і одночлена, і многочлена, на думку К. Й. Галаса, усунуло б ненормальне становище, коли всі назви трактуються лише як слова за наявності в мові багатьох одиниць з надслівною структурою [2, с. 9];

б) не можна ні власні, ні загальні назви ототожнювати тільки зі словами, як це до сьогодні в основному трактується. Слово є назвою, але не кожна назва – загальна чи власна – є словом. Адже і серед загальних, і серед власних назв існують різні за структурою одиниці: і одночлени (*книга, Дніпро*), і многочлени (*Красна Площа, кінь Пржевальського, біном Ньютона, діал. турецька птаха “лугова чайка”*) [2, с. 10];

в) назва не збігається ні з лексемою, ні зі словосполученням, ні з реченням, хоч і відповідно з ними взаємозв’язана. Усі назви, будучи структурно різними, є однотипні за своєю внутрішньою стороною – вони мають відповідне лексичне значення [2, с. 10].

При зіставленні назви з такими поняттями, як слово, частина мови, фразема, перифраз, словосполучення, речення, надреченнєвий комплекс, автор з’ясовує їх взаємозв’язки, тобто виділяє ознаки, спільні для них, і риси, якими назва відрізняється від інших лінгвальних одиниць. Таким чином, автор окреслює комплекс ознак, які характерні саме для назви, які виступають категоріальними ознаками назви.

Назва і слово. Тотожні своєю внутрішньою, ідеальною стороною (мають значення, закріплене за ними суспільною практикою спілкування), але не тотожні матеріальною стороною, оскільки слово –

тільки одночлен, а назва може бути і надслівною величиною [2, с. 10–11].

Назва і частина мови. К. Й. Галас наголошує, що в розумінні поняття “частини мови” в сучасній науці простежується суперечність. Зокрема, має місце це і в працях І. І. Ковалика. З одного боку, у визначенні поняття частин мови І. І. Ковалик допускає, що називати реалії можуть не тільки слова, але й словосполучення: “Увесь комплекс об’єктивної дійсності – предмети (їх властивості), кількісні та якісні взаємозв’язки між ними (процеси) – пізнає людина, оформляючи пізнане в логічні поняття, категорії й одночасно називаючи їх відповідними типами слів чи словосполучень” [7, с. 3; 2, с. 11]. К. Й. Галас підкреслює: “Тут, як бачимо, правильно відзначено, що називання здійснюється не лише словами, а й словосполученнями” [2, с. 11]. Проте в інших випадках, як зауважує К. Й. Галас, І. І. Ковалик “уже оперує лише такими виразами, як *слово, частина мови, словесна група, лексичні утворення*, випустивши з поля зору сказане на початку статті про словосполучення як про засіб називання” [7, с. 4–8; 2, с. 11]. К. Й. Галас констатує, що тут “уже виявилось протиріччя в розумінні частини мови як слова та в розумінні надслівної одиниці в такій функції, яку може виконувати слово як частина мови” [2, с. 11].

Наведені також міркування І. І. Ковалика, які К. Й. Галасу видаються “дуже важливими”: “Кожній частині мови, як лінгвальній величині, притаманне абстрактне категоріальне значення, що є узагальненням того чи іншого конкретного лексичного значення частини мови. Так, для іменників характерна предметність, для дієслів – процесуальність, для числівників – квантитативність, для займенників – дейктичність, для прислівників – ознаковість, для прийменників – релятивність, для сполучників – кон’юнктивність, для вигуків – інтер’єктивність, для часток – модальність” [7, с. 4; 2, с. 11].

Ще один висновок І. І. Ковалика, поданий К. Й. Галасом: “На нашу думку, категоріальні значення всіх частин мови за ступенем їх узагальнення являють собою типізовані лінгвальні величини на однаковому абстрактному рівні, а відмінність категоріальних значень залежить від того, який різновид лексичного значення вони узагальнюють” [7, с. 5; 2, с. 11–12].

Як бачимо, І. І. Ковалик стверджує, що кожна частина мови має лексичне значення. До цього висновку приєднується К. Й. Галас. На його думку, “це підведення під один рівень усіх слів – важливе досягнення нашого мовознавства” [2, с. 23]. На таких позиціях стояв і відомий український учений І. К. Кучеренко [11]. Так мислить і російський мовознавець О. С. Кубрякова, яка підкреслює, що кожна частина мови – це назва чогось: “Частини мови можна ... розглядати як проєкції у світ мови різних по своїй суті чи за їх сприйняттям людиною об’єктів дійсності. Вивчати частини мови як слова-назви неможливо без того, щоб не досліджувати їх номінативних функ-

цій або не з'ясувати, як відображається в них позамовна дійсність” [10, с. 4]. Про приєднання дослідника пише: “Дивно було б уважати їх позбавленими номінативної функції” [10, с. 9].

Отже, як наголошує К. Й. Галас, існують проблеми “Частини мови і слова”, “Частини мови і назви”. Вчений зазначає, що серед частин мови є одиниці, які не можна вважати словом (складені сполучники типу *через те що*, складені приєднання – *незважаючи на*, займенники – *хтозна-чий*, *казна-хто* (вони хоч і пишуться через дефіс, але носять на собі печатку складеної назви та под.) [2, с. 13].

На цю проблему, зокрема на несумісність понять частини мови і назви звернув увагу ще раніше І. К. Кучеренко, бо, як він категорично твердив, частина мови – “це не словосполучення, а слово” [12, с. 26; 2, с. 14]. К. Й. Галас акцентує на важливій думці І. К. Кучеренка про те, що назва може мати структуру як слова, так і словосполучення. Поряд зі словами різних частин мови І. К. Кучеренко подає також “словосполучення із семантикою однакового обсягу з частиною мови” [12, с. 158]. До них учений відносить назви типу *Іван Франко*, *Біла Церква*, *найбільш серйозний*, *сорок три*, *буду писати*, *хай пише*, *найбільш вдало*, *на світанку*, *від імені*, *з краю в край*, *наверяд чи*, *що за*, *на добраніч*, *тому що*, *дарма що*, *а також* [12, с. 158].

З погляду К. Й. Галаса, російський лінгвіст О. І. Молотков, розглядаючи питання про те, які мовні одиниці не належать до фразем, подає аналітичні словосполучення (аналітичні форми слів), що є по суті назвами (*буду писати*, *хочу займатися*, *самий добрий*, *одержать победу*, *так как*, *потому что*, *в связи с тем что*, *грудная жаба* (термін), *“Плачущая ива”* (кафе)) [14, с. 52, 55–56; 2, с. 15–16]. К. Й. Галас підкреслює: “Наведені автором приклади яскраво свідчать, що серед одиниць, названих частинами мови, не так уже й мало такого, що не вкладається в поняття слова, а також що поняття чи уявлення можуть виражатися як одночленами (словами), так і надслівними одиницями (многочленами)” [2, с. 16].

К. Й. Галас простежує суперечність і в І. Г. Матвіяса, який, говорячи про іменники, називає серед них власні і загальні, а серед власних подає не лише слова (*Тарас Григорович Шевченко*, *Герой Соціалістичної Праці*, *Перше травня*, *Новий рік*, *завод “Ленінська кузня”*, *газета “Вільна Україна”*) [19, с. 63; 2, с. 16].

К. Й. Галас полемізує також з Ю. О. Карпенком, який писав: “... Ономастика вивчає слова мови. Тому ономастика – це частина мовознавства. Але дуже автономна частина. Це окрема наука лінгвістичного комплексу. Вона вирішує свої власні проблеми, яких не вирішують інші науки, що входять до складу мовознавства” [5, с. 9; 2, с. 17]. З одного боку, К. Й. Галас погоджується з Ю. О. Карпенком у тому, що ономастика – це окрема галузь мовознавства, яка не входить у лексикологію чи граматику. Але заперечує думку Ю. О. Карпенка про те, що 1) межа між ономастикою

і лексикологією збігається з межею поділу на загальні і власні назви; 2) що власні назви – це тільки слова. За К. Й. Галасом, чимало власних назв – це справжні слова, і забирати їх з лексикології не слід [2, с. 17], але у складі власних назв немало таких, які мають надслівну будову [2, с. 17].

К. Й. Галас заперечує думку А. О. Білецького про те, що тільки ейдоніми (власні назви) можуть мати одночленну й многочленну будову, а геноніми (апелятиви) мають тільки одночленну будову [1, с. 207–208; 2, с. 17–18].

На переконання К. Й. Галаса, складені загальні назви, тобто апелятиви, є, були і будуть. Інша справа, що їх або не дуже помічали дослідники, або не ставили на належне місце [2, с. 18].

К. Й. Галасу імпонують думки російського вченого О. М. Кожина. У статті “Составные наименования в русском языке на материале военнodelовой лексики” [9] О. М. Кожин дослідив складені загальні назви на зразок *корпусная артиллерия*, *фронтальная атака*, *белое вино*, *земляной орех* і назвав їх “ускладненими формами лексики” [9, с. 35; 2, с. 18–19].

Ознаки цих одиниць, за О. М. Кожиним, такі: “Сполучення слів як засіб позначення явищ дійсності уподібнюється слову; воно набуває ознак, властивих номінативній одиниці...: статичності, відтворюваності, синонімічної валентності, антонімічної співвіднесеності, нерозривності фразової структури” [9, с. 35; 2, с. 19].

К. Й. Галас підтримує думку російського дослідника Б. О. Ларіна про надслівні одиниці типу *корпусная артиллерия*, *полковая артиллерия*, *фронтальная атака*, *белое вино*, *земляной орех*, які дехто називав фраземами. Б. О. Ларін писав: “... Включення у сферу фразеології граматичних перифраз, складених описових заміни прямого (чи основного) вираження граматичних категорій, що прийнято у наших романо-германістів у деяких зарубіжних працях, – завжди уявлялось мені непорозумінням, заснованим на бідності термінології та на нерозробленості теоретичних основ фразеології як науки” [13, с. 156; 2, с. 19].

Дуже важливе спостереження К. Й. Галаса про те, що назвами можуть бути не лише ті одиниці, що виражають предметність і відповідають на питання хто? що? Серед назв є одиниці на позначення також процесуальності, якості, релятивності, модальності тощо: *виходити в тираж*, *приводити до спільного знаменника*, *як тільки*, *за винятком*, *що за* [2, с. 21]. Отже, робить висновок К. Й. Галас, характер лексичного значення назв неоднаковий. Оскільки різні назви називають різні об'єкти називання, цими об'єктами є не лише предмети, їх якісні, кількісні, процесуальні ознаки, а й зв'язки між предметами та їх якостями, ставлення до них [2, с. 25], то й лексичне значення назв виражає не тільки предметність (як у іменників), але й процесуальність, якість, релятивність, кон'юнктивність, модальність, інтер'єктивність.

Назва і перифраз. Зіставляючи назву і перифраз, К. Й. Галас висловлює ряд міркувань, у

яких окреслена нетотожність цих понять:

1) якщо перифраз – це переносне описово-образне найменування предмета, що несе в собі завжди якусь оцінку явищ, допомагає яскравості, виразності зображення [18, с. 88], то назва – це не переносне, не описово-образне найменування чогось чи когось, вона не зобов'язана нести в собі якусь оцінку предметів чи явищ [2, с. 20];

2) якщо перифраз – завжди структурно не остаточно усталена мовна одиниця, він не закріплений суспільною практикою як єдино допустимий знак відповідного поняття чи уявлення, отже, будь-коли може структурно змінюватися (*Київ – мати міст руських – місто на Дніпрі – красень над Дніпром – місто-герой на Дніпрі*), то назва має стабільну структуру [2, с. 20];

3) на відміну від фразем у перифразі кожне слово зберігає своє лексичне значення [2, с. 20].

І хоча в назві, з погляду К. Й. Галаса, складові елементи теж не позбавлені свого лексичного значення і їх не можна замінити іншими без шкоди для розуміння (як у фраземі), однак назва має усталеність, закріпленість за відповідним поняттям чи уявленням при відсутності стилістично-образного навантаження [2, с. 20]. К. Й. Галас подає приклади назв, які не є перифразами: *кулеметна рота, квадратний корінь, рівняння з двома невідомими, запалення легень, український борць, дикий кінь, центр Доза, прогресивна асиміляція, лісова куниця, тур Северцева* та ін. [2, с. 21].

Підсумовуючи зіставний аналіз назв і перифраз, К. Й. Галас робить висновок: назви як мовні одиниці “структурно усталені, на постійно закріплені (принаймні до наступного якогось нормативного акту) за відповідним поняттям як єдино можливі і функціонують без якогось особливого стилістичного навантаження, тобто вони є нейтральними” [2, с. 21].

К. Й. Галас наголошує на тому, що одночленими і многочленими є не лише власні, а й загальні назви. Загальних многочлених назв у СУМі – тисячі, хоч вони подані по-різному – чи в середині, чи в кінці словникової статті [2, с. 21]. Таким чином, за К. Й. Галасом, “...усе, що має значення і своє звукове вираження, тобто має як зовнішню (матеріальну), так і внутрішню (ідеальну) сторону, будемо вважати назвою” [2, с. 22].

Підсумовуючи спектр думок про проблему “Назва – слово – частина мови”, К. Й. Галас окреслює нерозв'язані суперечливі моменти:

1) не всі сьогодні однаково розуміють ці поняття і визначають їх статус. Зокрема, І. К. Кучеренко розрізняє слово і назву, вважає, що слово – частина мови, а назва – ні, бо це словосполучення з семантикою однакового змісту з частиною мови;

2) інші вчені до частин мови зараховують так звані складені частини мови (складені числівники, прислівники, складені форми ступенів порівняння прикметників і прислівників, складені граматичні форми дієслів (напр., форми майбутнього часу, форми наказового способу з часткою *хай* (*нехай*), форми давнини часу та ін.), складені прикметники,

сполучники тощо), хоч це, звичайно, і не слова.

Який вихід із цього? На думку К. Й. Галаса, виходів може бути два: 1) або визнати, що частинами мови є й многочлени-назви; 2) або не визнавати многочлени-назви частинами мови (як І. К. Кучеренко). І справді, зауважує К. Й. Галас, як можна визнати частинами мови назви типу “Хіба ревуть воли, як ясла повні?” (назва твору), бот. Головатий Іван та ін.? Проте вони, як і слова, є назвами понять, уявлень [2, с. 24]. На переконання К. Й. Галаса, доцільно і слова (одночлени), і назви-многочлени вважати назвами, розрізняючи серед них назви-одночлени, тобто слова, і назви-многочлени, що мають структуру словосполучення, речення чи надреченневого комплексу (напр., бот. Ум та розум, топонім Закарпатська область, назва твору “Хочете бути знаменитим? Будь ласка” і под.) [2, с. 24].

Самі назви діляться на 1) власні і 2) загальні – залежно від семантики. К. Й. Галас підтримує Ю. О. Карпенка в тому, що межа між власними і загальними назвами проходить у сфері семантики і що з синхронної точки зору мова не знає переходових випадків між власними і загальними назвами [2, с. 24]. У діяхронному плані це можливо.

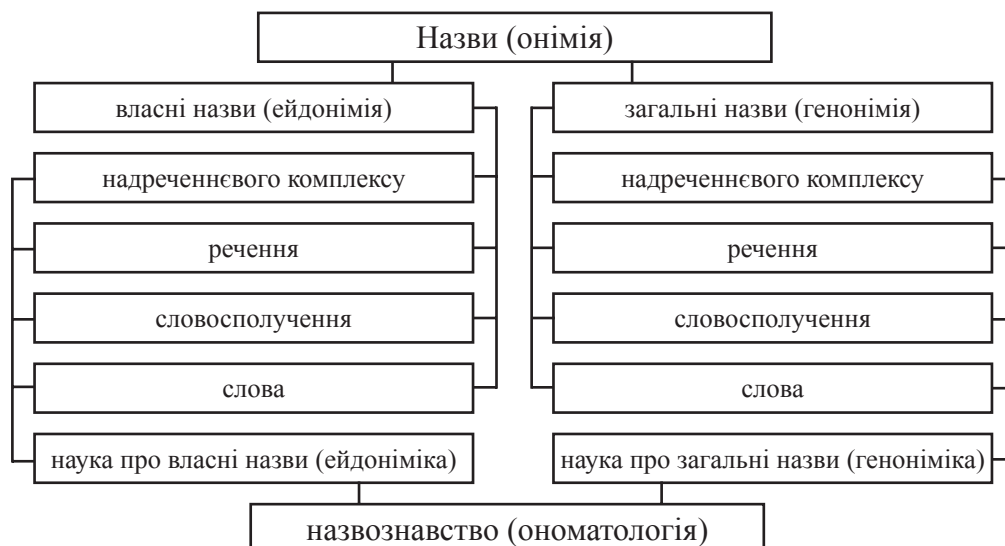
Складені назви (загальні і власні) і словосполучення. Складені назви називають словосполученнями, номінативними словосполученнями, синтаксичними конструкціями та ін. На думку К. Й. Галаса, термін номінативні словосполучення – не дуже вдалий, бо викликає асоціацію з терміном номінатив – називний відмінок. Термін синтаксична конструкція теж недоречний, оскільки йде мова про одиницю досинтаксичного рівня. Чому? Бо назви 1) виступають у тексті членами речення як своєрідні цілості і можуть мати при собі пояснюючі слова чи бути пояснюючими членами відносно інших членів речення; 2) хоч вони й організовані граматично, що нагадує синтаксичні зв'язки і синтаксичні відношення у словосполученнях та реченнях, однак складена назва має граматичні категорії роду, числа, відмінка тощо для всієї назви як єдиного цілого. Зокрема, при назві може бути означення, назва може бути підметом, додатком, прикладкою, частиною присудка тощо, але завжди як цілісна сукупність [2, с. 25].

К. Й. Галас підсумовує: із сказаного випливає, що слід виділити одиницю досинтаксичного рівня. Вчений пропонує назвати цю одиницю назвою, що, будучи власною чи загальною, може мати структуру або слова, або словосполучення, або речення, або надреченневого комплексу. Для позначення науки про ці одиниці слід уживати термін назвознавство (ономатологія). Назвознавство ділиться на:

1) науку про загальні назви (геноніміку) (основна одиниця – генонім – загальна назва);

2) науку про власні назви (ейдоніміку) (основна одиниця – ейдонім – власна назва) [2, с. 26].

Автор посібника подає схему-таблицю, яка допомагає чітко осягнути обсяг та зміст поняття назви як лінгвальної одиниці, з одного боку, та обсяг і зміст поняття назвознавства – окремого розділу мовознавства, з другого боку [2, с. 27].

Як би підсумковим у розумінні назви є твердження доц. К. Й. Галаса про те, що кожне слово – назва, але не кожна назва – слово, бо до слів не слід зараховувати мовні одиниці, які складаються з кількох елементів, своїм лексичним значенням співвідносні зі словом, але не виступають ні фраземами, ні перифразами, ні словосполученнями, ні реченнями, ні надреченнєвими комплексами.

Назви і службові слова, вигуки. Як відомо, поширене традиційне уявлення про те, що всі частини мови поділяються на повнозначні (іменник, прикметник, займенник, числівник, дієслово, прислівник) і неповнозначні, службові (сполучник, прийменник, частка); вигук не відносять ні до повнозначних, ні до службових частин мови [19, с. 24–27]. К. Й. Галас ставить і розв’язує проблему, чи будь-яка назва (одночленна і многочленна) відіграє однакову роль у процесі передачі результатів пізнання дійсності [2, с. 26]. При розв’язанні цієї проблеми вчений торкається дискусійних питань про т. зв. службові (несамостійні, неповнозначні) слова та вигуки, зокрема питання про те, чи мають ці слова лексичне значення.

Насамперед К. Й. Галас акцентує на думці про те, що неоднакові мовні одиниці зумовлені неоднаковою дійсністю [2, с. 26, 28]. В об’єктивній дійсності є предмети, є ознаки цих предметів, є також відношення та зв’язки між ними та між їх численними ознаками (статичними чи динамічними), є почуття, які викликаються різними реаліями. І все це по-своєму виявляється у мові, виражаючись у відповідних поняттях, уявленнях і назвах. Про це переконливо говорять І. К. Кучеренко, І. І. Ковалик, О. С. Кубрякова, І. О. Кисельов та ін. До цих думок приєднується і К. Й. Галас [2, с. 28]. Він особливо виділяє думку А. В. Юріна, який показав, що службові слова мають теж лексичні значення. “Той факт, що службове слово завжди супроводжує повнозначне слово і не мислиме в мовленні без нього, пояснюється тим, що службове слово позначає відношення між предметами або явищами дійсності, які позначаються повнозначними словами. Але оскільки відношення між предметами та явищами не можуть існувати і не мисляться без самих пред-

метів і явищ, остільки й службове слово не може вживатися в мовленні самостійно, без повнозначних слів. У цьому розумінні значення службових слів не є самостійним. Але відношення між предметами та явищами дійсності являють собою реальний факт, такий же реальний, як і самі ці предмети та явища. Відображення в свідомості такого відношення як реального факту дійсності самим службовим словом і є значенням службового слова, у цьому розумінні значення службового слова самостійне” [21, с. 21]. Про це говорить також І. К. Кучеренко [11, с. 3–13]. Російський лінгвіст І. О. Кисельов теж дотримується цієї думки, підкресливши, що російський термін знаменательный (знаменательные части речи – службові частини мови) створює “неправильне враження, ніби в мові є не лише повнозначні, але й неповнозначні слова”. “У дійсності усі слова по-своєму повнозначні” [6, с. 56; 2, с. 29].

К. Й. Галас наводить ще одну думку І. О. Кисельова: “Вираження службовими словами різного роду відношень свідчить не про відсутність у них лексичного значення, а про особливий тип значущості, про особливий характер номінації службових слів... Причому поняття “рід” і “відношення” взаємопов’язані, категоріально рівноправні і в однаковій мірі суттєво важливі, оскільки “речі” і “відношення” не існують роздільно, але речі дані з їх відношеннями, а відношення є завжди відношеннями речей, так що певне відношення може в більшій чи меншій мірі виступати і як ознака самої речі, а певна ознака речі може мати й характер відношення...” [6, с. 56; 2, с. 29].

І далі: “Лексичне значення службового слова індивідуальне, самостійне, воно міститься в службовому слові, а не створюється в поєднанні з іншими словами, у поєднанні з повнозначними словами воно може проявитись, виявитись, конкретизувати, але не виникати” [6, с. 57; 2, с. 29].

К. Й. Галас підтримує ці міркування, підкреслює, що неоднаковість назв, яка відображає і відображала неоднаковість об’єктів називання, була помічена давно; це й зумовило поділ мовних одиниць на частини мови, серед яких виділили самостійні і службові, повнозначні і неповнозначні. Але цей по-

діл безпідставний, бо всі мовні одиниці рівноправні, однаково важливі, оскільки кожна з них по-своєму інформує про шматок пізнаваної об'єктивної дійсності і людського мислення [2, с. 29–30].

К. Й. Галас порушує також питання про співвідношення лексичного значення службових слів із поняттям. Він піддає сумніву правильність міркування І. К. Кучеренка, який підкреслював, що службові слова мають “високий ступінь узагальненості”, тобто виражають лиш узагальнення, абстракції [2, с. 30]. К. Й. Галас знову звертається до думок І. О. Кисельова, який порушив питання про співвідношення поняття і лексичного значення службових слів та вигуків. І. О. Кисельов писав: “Не можна погодитися з відзначеними в літературі думками про те, що “службові слова не можуть виразити самостійного поняття ні в одному випадку” (В. М. Сумароков), що службові слова “звичайно передають не самостійно поняття, а відношення між словами, які виражають поняття. Таким чином, зв'язок службових слів із поняттям виявляється не прямим, а опосередкованим через посередництво інших слів, які безпосередньо пов'язані з поняттям” (Р. О. Будагов), що службові слова “позначають поняття, які є значенням повнозначних слів” (В. І. Кодухов). В останньому висловлюванні ототожнюються такі категорії, як значення і поняття, і проводиться неправомірною думкою про можливість вираження одним словом поняття (значення) другого слова” [6, с. 57–58; 2, с. 30]. “Якщо значення службових самостійне (про що йшла мова вище), – підкреслює І. О. Кисельов, – то це свідчить лише про те, що вони самостійно виражають певні поняття. Тут слід мати на увазі, що існують поняття не лише про предмети, ознаки, дії, явища і т. п., але й поняття про відношення між ними, про емоції і т. п. Відношення між предметами, діями, явищами, ознаками і т. п., почуття, які породжують ці предмети, явища і т. п., і відношення між ними виникають у результаті пізнавального процесу і закріплюються в поняттях. Так, у прикладах: *Ну что за шейка, что за глазки!* (І. А. Крилов), *Ну и запах! Валит с ног!* (О. Т. Твардовський) – частки *что за, ну и* служать для емоціонально-експресивної характеристики предметів, позначених іменниками (*шейка, глазки, запах*), – позитивної (*Что за шейка, что за глазки!* тобто *чудесные, восхитительные* і т. п.) і негативної (*Ну и запах!* тобто *дурной, отвратительный* і т. п.). Названі частки відображають і фіксують результати пізнавального процесу, пізнання якогось факту, явища реальної дійсності (у даному разі якості предмета) і відображення його в свідомості посередництвом емоціонально-експресивної характеристики, тобто вони виражають поняття, але у своєрідній формі...” [6, с. 58; 2, с. 30–31].

Характеризуючи лексичне значення приїменників і сполучників, І. О. Кисельов, на думку К. Й. Галаса, правильно вважає, що воно “реалізується на вираження певних відношень між явищами реальної дійсності, які встановлені мовцями в результаті пізнавальної діяльності. Якщо значення службових слів зрозумілі (а це не викликає сум-

ніву), то це значить, що вони виражають поняття. Отже, так звані “неповнозначні” слова відповідають певним поняттям, але не в звичайному їх тлумаченні традиційною логікою, а поняттям, які відображають зв'язки, взаємодію, співвідношення, відношення між предметами і явищами дійсності (Ю. І. Леденьов)... Звідси неминуче випливає висновок, що службовим словам так само властива номінативна функція...” [6, с. 58]. К. Й. Галас підтримує ці міркування.

Повертаючись до зауваження І. К. Кучеренка про те, що службовим словам характерний високий ступінь узагальнення, з чого випливає, ніби вони виражають лише узагальнення, не позначаючи окремого, індивідуального, К. Й. Галас стверджує, що службові слова можуть виражати не лише поняття, а й конкретні одиничні факти, співвідносні з уявленнями [2, с. 32]. Про це переконливо свідчать складені топоніми, у яких службові слова деякими вченими пишуться з великої букви. Так, російський учений П. Т. Поротников подає складені топоніми з великої букви (всі компоненти) (*Петров Столб У Солнечных Ворот, У Сеньки На Мыске, Касьянов Лог*) [15, с. 76–118; 2, с. 32].

У “Словнику гідронімів України” (К., 1979) компоненти *У, На, З*, на відміну від пропозицій “Українського правопису”, також подані з великої букви. Так подаються власні назви і в зарубіжних дослідженнях (польських, угорських тощо).

Виходячи з вищезазначеного, К. Й. Галас підсумовує: “Таке написання цих одиниць ілюструє той відомий факт, що загальні назви виражають поняття, а власні – уявлення про індивідуальні об'єкти. Оскільки це так, то й усі складові частини наведених власних назв-многочленів співвідносні не з поняттями, а з уявленнями про окремі факти. Отже, і службові компоненти в даному випадку виражають не поняття, а уявлення. Таким чином, розрізнення на рівні поняття – уявлення та загальне – індивідуальне можливе в усіх назвах. Отже, є *Село й село, Великий і великий, Свій і свій, Три і три, Йде й іде, Близько і близько, Над і над, І й і, Не й не* тощо” [2, с. 33].

На підставі цих думок К. Й. Галас робить і подальший новаторський висновок про те, що в мові існують не тільки власні імена, але і власні дієслова, прислівники, прикметники тощо. Він пише: “... Вважаємо, що питання “Чому може існувати власне ім'я, але немає власного дієслова чи прислівника?” [17, с. 34] не зовсім правильно відображає справжній стан співвідношень у сфері мовних одиниць узагальненого характеру і характеру індивідуального, окремого, бо, як бачимо, рівень поняття – уявлення може відбивати кожна назва (а в складеній назві кожен її компонент, тобто і дієслово, і прислівник, і приїменник, і сполучник, і частка). Усе залежить від того, який об'єкт називання мається на увазі і з якою назвою маємо справу” [2, с. 32–33].

Таким чином, думка К. Й. Галаса про наявність лексичного значення у службових словах та вигуках є аргументованою і переконливою. Уче-

ний, як бачили вище, не першим проголошує її. Він іде тут услід за І. К. Кучеренком, І. І. Коваликом, О. С. Кубряковою, І. О. Кисельовим, А. В. Юріним та ін., виступаючи проти традиційного розуміння цієї проблеми у вузівській та іншій науковій літературі.

Важливо підкреслити, що К. Й. Галас вносить у розуміння цього питання і своє. Так, зокрема, він стверджує:

1) як серед т. зв. повнозначних, так і серед т. зв. неповнозначних слів, а також серед вигуків слід розрізняти слова і назви; до назв (а не слів) належать складені прийменники, сполучники, частки, а також вигуки;

2) службові слова, вигуки мають лексичне значення, проте характер цього лексичного значення може бути різним залежно від характеру позначуваної реальності: службові слова, вигуки можуть виражати як узагальнення, так і окреме, індивідуальне, оскільки вони можуть позначати не лише поняття (в апелятивах), а й конкретні, одиничні факти, співвідносні з уявленням (у власних назвах) [2, с. 32];

3) у мові існують не тільки власні імена (це загальноприйнята думка), але й власні прикметники, дієслова, прийменники, сполучники, частки, якщо вони входять до власної назви як компоненти.

У розділі “До питання про межі назв” [2, с. 35–37] К. Й. Галас торкається такої не розв’язаної на сьогодні проблеми, як межі назв. У зв’язку з цим він порушує проблемне питання про правопис власних назв. Автор наголошує на тому, що простежується велика плутанина у правописі власних і загальних назв, він наводить ряд прикладів суперечливих написань власних назв: *Петров Столб У Солнечных Воротах, У Агафонова Столба, Касьянов Лог* (Поротников), *Павликів Звір, Рінна Поточина* (Словник гідронімів України), *порог Пронеси господи* (Матвеев), *Війна Білої та Червоної троянди* (Карпенко), *туманність Волосы Вероники* (Суперанська), *Мыс Желания, Остров Римского-Корсакова* (Білецький), *Битва за Днепр, Крымская кампания, площа Маяковського, вулиця Шевченка* [2, с. 32, 35, 36].

К. Й. Галас займає чітку позицію щодо правопису складених власних назв: оскільки компоненти *площа* і *вулиця* у власних назвах *площа Маяковського, вулиця Шевченка* не апелятиви, а входять до складу власної назви з конструкцією словосполучення, отже, тут ідеться не про поняття ‘вулиця’, ‘площа’, тобто не про вулицю взагалі і т. п., а ‘про точно визначені в часі і просторі географічні об’єкти’, то слід підтримати тих авторів, які всі компоненти у складених власних назвах пишуть з великої літери [2, с. 35].

Учений не поділяє думок деяких учених про те, що загальна назва одночасно є і назвою для поняття, і назвою окремого конкретного предмета. На думку К. Й. Галаса, тут спрацьовує узвичаєний механізм орфографічних уявлень. Насправді, з його погляду, тут є щось із проблеми означеність – неозначеність і, без сумніву, із проблеми загальна назва (генонім) – власна назва (ейдонім)” [2, с. 35–36]. Для підкріплення своїх думок К. Й. Галас наводить

міркування Ю. О. Карпенка про те, що “слово є або власною, або загальною назвою, і *tertium non datur*” [2, с. 24, 36].

Розділ “Часові межі назви, спосіб творення і форма буття назви” [2, с. 37–41] присвячений висвітленню таких питань: 1) історія творення назв, зокрема історичні зміни, яких може зазнавати назва (перетворення загальної назви у власну і навпаки), 2) способи творення назв (способи назвотворення), 3) необхідність історичного, діяхронного підходу у назвотворі та ін.

Учений акцентує увагу на тому, що назва може зазнавати історичних змін. Він наголошує на важливості вивчення історії творення назв: “Визначити, від якого часу існує назва, до якого часу існує вона як загальна, а з якого – як власна чи навпаки, надзвичайно важливо. Адже це дає змогу правильно зрозуміти, яким способом утворено її, яка її форма є лише етапом буття назви, а не початковою формою, створеною відповідним способом за допомогою відповідних назвотворчих засобів” [2, с. 37–38].

Для прикладу вчений наводить ойконіми *Львів, Давидкове*, які, за кваліфікацією деяких дослідників, вважаються такими, що утворені суфіксальним способом. К. Й. Галас наголошує на безафіксному способі творення зазначених топонімів: “Субстантивация ж – не спосіб творення таких назв, а лише один із етапів їх буття, їх існування” [2, с. 38]. К. Й. Галас логічно розвиває думку про етапи творення подібних назв. Назва *Львів* є продовженням власної назви *Львов Город* чи *Город Львов*, що утворилася безафіксним способом із словосполучення *Львов город*. Учений наводить аргументи. Якщо кваліфікувати ці назви як суфіксальне творення, то залишається нез’ясованим питання про категорії роду та числа в таких назвах, адже утворення з суфіксами *-ов-*, *-ин-*, *-с’к-* мали чи й мають прикметникову відміну, бо були прикметниками. Але ж прикметники, як відомо, категорії роду, числа і відмінки мають лише в залежності від тих слів, з якими узгоджуються. Отже, назви *Бистра* (топонім) та *черговий* (апелятив) виникли спочатку як двочленні, тоді вони включали й той елемент, що мав категорію незалежного відмінка, роду й числа. Оскільки таким елементом міг бути іменник, то й означуючі слова виступали у відповідному роді та числі. Згодом ті елементи, що мають незалежний рід, число, відмінок, часто зникали, а назви, які залишилися, субстантивувалися [2, с. 38].

К. Й. Галас зауважує: “Навіть ті найновіші утворення цього типу, що, як дехто вважає, виникають “за моделлю”, мають не суфіксальний, а безафіксний спосіб творення, бо при їх творенні неодмінно присутній той елемент, що має категорію незалежного відмінка, числа й роду, хоча в практиці він може зразу ж випускатися, але не втрачаючись із свідомості тих, хто закріплював цю назву за відповідним об’єктом” [2, с. 38–39]. З метою ілюстрації цієї думки К. Й. Галас наводить приклад ойконіма *Архангельськ*. Ще у XVIII ст. це російське місто називалося *Архангельський Город*. “Отже, – робить висновок учений, – форма *Архангельськ* – це один із

етапів буття цієї власної назви, яка при виникненні мала не такий вигляд – була двочленною, а прикметник був повний, не усічений” [2, с. 39].

Заключне міркування вченого спрямовує дослідників на наукові, а не псевдонаукові шляхи вивчення назвотворення з обов’язковим історичним, діахронним підходом: “При аналізі назв, отже, слід виходити з того, що в момент свого виникнення й закріплення за певним об’єктом називання кожна назва – загальна чи власна – зрозуміла, промовиста, так чи інакше вмотивована в тому колективі, який закріплює її за певним уявленням чи поняттям. Неясність, незрозумілість, затемнення тощо – це все лише пізніші наслідки різноманітних змін, яких зазнає назва протягом свого буття. Ці зміни можуть бути спричинені як лінгвальними, так і екстралінгвальними факторами. Наприклад, зміни лінгвального порядку – це зміни у звуковій оболонці, у семантиці, у морфології, у назвотворенні тощо. Позамовні фактори, як зміни в економічній, політичній, ідеологічній сферах, переселення, дозаселення, завоювання, зміни в суспільному виробництві, техніці, у природному середовищі тощо, теж відбиваються на назвах. Простежити, дослідити, виявити, розкрити й науково пояснити всі ці зміни, хоча це часом і нелегко (а в певних випадках здається навіть неможливим), наука зобов’язана. Звичайно, простіше списати все на дію моделей, типів, понавиділяти в неясних одиницях фіналі, форманти, сегменти, попідраховувати все це – інколи навіть за допомогою електронно-обчислювальної техніки – і прийти до висновку, що, скажімо, *Луна* і *Струпа*, маючи фіналі *-на*, становлять щось однотипне і споріднене, і т. д. і т. п. Коротко кажучи, одержиться правильна сума неправильних доданків, створиться враження чогось пізнаного. Але, як сказав свого часу Декарт, видимість пізнаного – найбільший ворог пізнання. Тому завданням науки є розкривати явища, виявляти закономірності й усувати видимість пізнаного. І назвознавства стосується це не в останню чергу. Основним при цьому має бути історичний підхід до мовних явищ, бо тільки історизм у широкому розумінні здатний забезпечити правильне уявлення про предмет. Ф. П. Філін не даремно у своїй останній праці підкреслював: “Факти (мовні субстанції і відношення) – лабораторний матеріал для науки. Водночас синхронні методи, коли вони протиставляються діахронним, коли історія ігнорується і для “чистоти опису системи” відкидається з принципіальних міркувань (іноді під видом “панхронії”, тобто ахронії) або коли з тих же міркувань хоча б їм віддається перевага перед діахронією, вони стають антиісторичними, а антиісторія – це вже філософія (так само, як і свідоме спотворення історії), заперечення розвитку і прогресу” [20, с. 7; 2, с. 40–41].

З метою якнайчіткішого осягнення основних ідей книги К. Й. Галаса “Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови)” резюмуємо її зміст:

1. У мові, крім відомих мовних одиниць (слова, словосполучення, фраземи, речення, надреченневого комплексу), слід виділити нову одиницю

– назву. Це одиниця досинтаксичного рівня.

2. Назва – це лінгвальна одиниця, яка не тотожна слову, поняття “назва” ширше за поняття “слово”, оскільки об’єднує загальні та власні назви, що за структурою бувають як одночленні (слова), так і многочленні (за структурою подібні до словосполучень, речень, надреченневих комплексів). Отже, слова – складова частина назв. Кожне слово – назва, але не кожна назва – слово.

3. Назва має свої специфічні ознаки, вона не тотожна жодній іншій лінгвальній одиниці: ні слову (бо за структурою, на відміну від слова, яке завжди одночлен, може бути й одночленом, й многочленом); ні словосполученню (за значенням, бо назва має єдине цілісне лексичне значення, яке властиве для всієї назви (як у фраземи), а в словосполученні кожен компонент зберігає своє лексичне значення); назви в реченні виступають членами речення як своєрідні цілості, тоді як у словосполученнях кожен компонент виступає окремим членом речення; ні перифразу, бо назва: а) нейтральна, а перифраз – описово-образне найменування чогось чи когось, б) має стабільну структуру (а структура перифраза може змінюватися); ні частинам мови (бо на частини мови поділяються не всі назви, а тільки ті, що мають одночленну структуру, тобто слова, тоді як інша частина назв (многочленів) не належить до частин мови).

4. Назві як самостійній лінгвальній одиниці властиві такі категоріальні ознаки: а) назва має лексичне значення, тотожне слову, але не тотожне словосполученню, реченню, надреченневному комплексу; б) лексичне значення назви випливає зі значення її окремих компонентів, чим назва відрізняється від фраземи; в) назві не властиве емоційно-експресивне забарвлення, чим вона відрізняється від перифраза; г) структура назви не тотожна слову, бо слово завжди одночлен, а назва може бути як одночленною, так і полічленною; г) назва має граматичні категорії, єдині для всіх її компонентів, чим вона відрізняється від словосполучення; д) назва, зокрема многочленна, виступає одним членом речення.

5. У мовознавстві поряд з лексикологією доцільно виділити нову галузь науки – назвознавство з основним об’єктом вивчення – назвою. Лексикологія стає частиною назвознавства. Назвознавство поділяється на 1) геноніміку (науку про загальні назви) та ейдоніміку (науку про власні назви). Науку про творення назв слід іменувати назвотвір, а сам процес творення назв – назвотворення.

6. Порушивши питання “Назви і службові слова, вигукі”, К. Й. Галас наголосив на таких моментах: а) усі назви, які належать до різних частин мови (повнозначних і неповнозначних, вигуків), рівноправні, усі мають лексичне значення; б) проте характер лексичного значення в назвах неоднаковий, що зумовлено неоднаковістю реалій, які позначаються назвами: це не тільки предмети, ознаки, процеси тощо, але й відношення та зв’язки між предметами та їх численними ознаками (І. І. Ковалик, І. К. Кучеренко, О. С. Кубрякова, І. О. Кисельов, К. Й. Галас), а також почуття, зумовлені різними ре-

аліями; в) у зв'язку з вищесказаним поділ частин мови на повнозначні (які мають лексичне значення) і неповнозначні (які не мають лексичного значення) безпідставний.

7. Піднявши проблему “Назви і лексичне значення, поняття, уявлення”, К. Й. Галас дійшов таких висновків: а) лексичні значення не всіх назв, а тільки загальних виражають поняття; назви-апеллятиви позначають поняття не тільки про предмети, ознаки, процеси тощо, а й про відношення між предметами, ознаками, діями, явищами тощо та почуття, які породжують ці предмети, явища, ознаки, дії тощо (І. О. Кисельов, К. Й. Галас); б) лексичні значення власних назв позначають не поняття, а уявлення про індивідуальні об'єкти.

“Таким чином, розрізнення на рівні поняття – уявлення та загальне – індивідуальне можливе в усіх назвах. Отже, є *Село й село, Великий і великий, Свій і свій, Три і три, Йде й иде, Близько і близько, Над і над, І й і, Не й не* тощо”, – підсумовує К. Й. Галас [2, с. 33].

8. Розглядаючи питання про наявність лексичного значення у службових словах та вигуках, К. Й. Галас не тільки приєднався до аргументованих думок попередників (І. К. Кучеренка, І. І. Ковалика, О. С. Кубрякової, І. О. Кисельова, А. В. Юріна та ін.), які стверджували, що всі частини мови, зокрема і т. зв. неповнозначні (службові) та вигуки, мають лексичне значення, але вніс у розуміння цього питання і своє: а) як серед т. зв. повнозначних, так і серед т. зв. неповнозначних слів та вигуків слід розрізняти слова та назви; до назв (а не слів) належать складені прийменники, сполучники, частки та вигуки; б) службові слова, вигуки мають лексичне значення, проте характер цього значення може бути різним залежно від характеру позначуваної реальності: службові слова, вигуки можуть виражати як узагальнення, так і окреме, індивідуальне, оскільки вони можуть позначати не лише поняття (в апеллятивах), а й конкретні одиничні факти, співвідносні з уявленнями (у власних назвах); в) у мові існують не тільки власні імена (це загальноприйнята думка), але й власні прикметники, дієслова, прийменники, сполучники, частки тощо, якщо вони входять до власної назви як компоненти.

9. Порушивши проблемне питання про правопис власних назв, зокрема складених, К. Й. Галас підтримав тих авторів, які всі компоненти складених власних назв пишуть з великої букви.

10. Стосовно питання “Часові межі назви, способи творення назв” висновки К. Й. Галаса науково обґрунтовані: а) важливо вивчати історію творення назв, етапи назвотворення, оскільки назви впродовж історії можуть зазнавати змін (наприклад,

перетворення загальної назви у власну і навпаки); б) щоб не доходити хибних висновків при визначенні способів назвотворення, необхідно спиратися на історичний, діяхронний підхід до назви.

Хоча посібник доц. К. Й. Галаса став корисним передусім студентам Ужгородського університету при вивченні вузівських курсів сучасної української літературної мови (усіх її розділів), вступу до мовознавства, загального мовознавства, спецкурсів, спецсеминарів, у системі науково-дослідної роботи студентів (при написанні курсових, дипломних та магістерських робіт), ще більш цінний він для аспірантів, викладачів, науковців, оскільки знайомить із новаторською постановкою багатьох ключових теоретичних мовознавчих проблем, зокрема таких, як розуміння назви (загальної і власної); категоріальні ознаки назви як окремої мовної одиниці; співвідношення між назвою і словом, словосполученням, фразеологією, перифразом; назви і частини мови; назва і лексичне значення; співвідношення лексичного значення, поняття та уявлення; питання про наявність/відсутність лексичного значення у т. зв. службових словах, вигуках; правопис складених власних назв; етапність творення назв; способи назвотворення; необхідність діяхронного підходу при дослідженні способів назвотворення тощо, – проте й по сьогодні не можна, на жаль, констатувати значного поширення цих новаторських ідей. Причиною цього служать об'єктивні чинники різного характеру.

Нові погляди в науці, нові явища в житті загально не легко утверджуються, оскільки на перешкоді стає не лише наука – наукові аргументи опонентів – прихильників усталених підходів, але й психологічні причини – небажання ламати традицію розв'язання порушених проблем. На психологічних труднощах при подоланні звичок, традицій наголошував ще Прокопій Кесарієць: “Люди, пройняті якимось вченням, що бере свій початок у давнині, настільки його дотримуються, що не бажають уже працювати над подальшим дослідженням істини, переучуватися і брати до уваги все більш нові точки зору, для них усе старожитнє видається вірним і таким, що заслуговує на повагу, а те, що з'являється їхньої доби, вважають гідним зневаги та сміху” [16, с. 390].

Щодо новаторських мовознавчих поглядів К. Й. Галаса, то на перешкоді їх поширення, утвердження стоїть ще одна причина – те, що його книга видана в 1985 році обмеженим тиражем ротапринтним (сьогодні вже неактуальним) способом. Корисно було б перевидати цю працю з метою популяризації та утвердження її новаторських ідей, які не втратили актуальності й сьогодні.

Література

1. Белецкий А. А. Лексикология и теория языкознания (ономастика). – К.: изд-во Киевского университета, 1972.
2. Галас К. Й. Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови): Методичні розробки на допомогу студентам I–III курсів філологічного факультету при вивченні курсу сучасної української літературної мови. – Ужгород, 1985. – 46 с.
3. Галас К. И. Именоведение – составная самостоятельная часть языковедения // XIII Международный конгресс по ономастике. – Cracow, August 21-st–25-th 1978. Nomina appellativa et nomina propria. – С. 73.

4. Галас К. Й. Терміни *назва, назвознавство, назвотвір, назвотворення* // Науково-технічний прогрес і проблеми термінології: Тези доповідей республіканської конференції (Львів, травень 1980 р.). – К.: Наук. думка, 1980. – С. 59.
5. Карпенко Ю. О. Про критерії поділу власних і загальних назв // Повідомлення Української ономастичної комісії. Вип. 10. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 3–10.
6. Киселёв И. А. О характере номинации служебных слов // Словообразование и номинативная деривация в славянских языках: Тезисы докладов республиканской конференции (26–28 мая 1982 г.). Ч. I. – Гродно, 1982. – С. 55–58.
7. Ковалик І. І. Логіко-лінгвальна природа категоріальних значень частин мови // Мовознавство. – 1970. – № 4. – С. 3–10.
8. Ковалик І. І. Фразеологія та її місце в системі науки про мову // Питання фразеології східнослов'янських мов: Тези Республіканської наукової конференції. – К.: Наук. думка, 1972. – С. 3–5.
9. Кожин А. Н. Составные наименования в русском языке на материале военно-деловой лексики // Мысли о современном русском языке: Сборник статей под ред. акад. В. В. Виноградова. – М.: Просвещение, 1969. – С. 31–46.
10. Кубрякова Е. С. Части речи в ономастиологическом освещении. – М.: Наука, 1978.
11. Кучеренко І. К. Значення слів у світлі положень В. І. Леніна про їх узагальнюючий характер // Українське мовознавство. Вип. 4. – К.: Вища школа, 1976. – С. 3–13.
12. Кучеренко І. К. Теоретичні питання граматики української мови: Морфологія. Ч. II. – К.: вид-во Київського університету, 1964.
13. Ларин Б. А. О народной фразеологии. Доклад на X Республиканском совещании по диалектологии, Институт языкознания им. Потебни в Киеве, прочитанный 12 мая 1958 г. // История русского языка и общее языкознание: Избранные работы. – М.: Просвещение, 1977. – С. 149–162.
14. Молотков А. И. Основы фразеологии русского языка. – Ленинград: Наука, 1977.
15. Поротников П. Т. Отыменные антропотопонимы в южной части Талицкого района Свердловской области // Вопросы ономастики. Вип. 12. Русская топонимия и географическая терминология. – Свердловск, 1977. – С. 76–118.
16. Прокопий из Кесарии. Война с готами. – М.: Издательство АН СССР, 1950.
17. Старостин Б. А. Некоторые методологические проблемы теории собственных имен // Имя нарицательное и собственное. – М.: Наука, 1978. – С. 34–42.
18. Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія / За заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1973.
19. Сучасна українська літературна мова: Морфологія / За заг. ред. акад. І. К. Білодіда. – К.: Наук. думка, 1969.
20. Филин Ф. П. Очерки по теории языкознания. – М.: Наука, 1982.
21. Юрин А. В. К вопросу о семантике служебных слов. – Чарджоу: Туркменский государственный педагогический институт им. В. И. Ленина, 1960.

Валентина Статеева

НОВОЕ СЛОВО КИРИЛЛА ГАЛАСА В ТЕОРИИ ОНОМАСИОЛОГИИ

Аннотация. Статья анализирует новаторские идеи известного украинского лингвиста К. И. Галаса, изложенные в пособии “Назва як мовна одиниця (на матеріалі української мови)” (Ужгород, 1985), в котором аргументирована необходимость выделения в языкознании новой отрасли – именоведения, а в языке – новой единицы – имени.

Ключевые слова: К. И. Галас, имя, именоведение, слово, часть речи, словосочетание, перифраз, лексическое значение, служебные слова.

Valentyna Statyeyeva

A NEW WORD OF KYRYLO HALAS IN THE THEORY OF ONOMASIOLOGY

Resume. In the article were analysed the innovative ideas of the well known Ukrainian linguist K. Y. Halas, which he had described in a manual “The name as linguistic unit (on material of the Ukrainian language)” (Uzhhorod, 1985). In this book was proved necessity of selection in the linguistics of a new branch – nazvoznavstvo (name lore), and in a language – new unit – name.

Key words: K. Y. Halas, name, name lore, word, part of language, word combination, lexical meaning, auxiliary words.

Статеева Валентина Іванівна – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови Ужгородського національного університету.